

مقاله پژوهشی

مدل‌سازی عوامل کالبدی و اثر آن بر میزان تعاملات اجتماعی (مورد مطالعه: بافت قدیمی شهر کاشان)

محسن شاطریان^۱، راضیه کریمی^{۲*}

۱. استاد گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

(دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۰۲ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۲)

Modeling Physical Factors and Their Effects on Social Interactions (Case Study: Old Texture of Kashan)

Mohsen Shaterian¹, Razie Karimi^{2*}

1. Professor, Department of geography and ecotourism, Kashan University, Kashan, Iran

2. M.Sc Student in Geography and Urban Planning, Kashan University, Kashan, Iran

(Received: 24/Aug/2019

Accepted: 03/Sep/2021)

Abstract

Public spaces are one of the most important elements of the city, where various cultural, social, and economic activities take place. These spaces create a lively city due to the creation of social interactions. The present study aims to know the influence of physical factors on social interactions. The study area includes the neighborhoods located in the old texture of Kashan city. The research is descriptive-analytical and a field survey was used to do it. The statistical population includes 51,576 residents of Kashan old texture and 200 sample were selected using Sample Power with a confidence level of 95% and a possible error of 5%. At the same time, using previous studies, a questionnaire with a five-point Likert scale was designed. Cronbach's alpha coefficient was used to measure the validity and reliability of the questionnaire. Classification and analysis of findings was done using SPSS software. Modeling has also been done using AMOS software. Based on the obtained results, there is no correlation between physical factors and social interactions in the Pearson correlation test, because in the old neighborhoods of Kashan, no attention has been paid to the collective and public spaces appropriate to the physical structure. The results obtained from the application of structural equations also indicate that social security and comfort variables have the highest factor loadings of 97% and 89%, respectively. This shows that with the increase of security, the comfort of residents also increases, that is, security affects comfort.

Keywords: Social Interactions, Physical Factors, Residential Neighborhoods, Collective Space, Kashan.

چکیده

فضاهای عمومی مهم‌ترین و ضروری‌ترین عناصر شهر هستند که در این مکان‌ها انواع فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی شکل می‌گیرد و در پی تعاملات اجتماعی، شهری سرزنده را به وجود می‌آورد. هدف از این پژوهش شناخت تأثیر جایگاه عوامل کالبدی در تعاملات اجتماعی است. منطقه مورد مطالعه محلات بافت قدیمی کاشان است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی با استفاده از پیمایش میدانی است. جامعه آماری شامل ۵۱۵۷۶ نفر ساکنان بافت قدیم شهر کاشان و حجم نمونه با استفاده از Sample Power با سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای احتمالی ۵ درصد برابر با ۲۰۰ نفر است. برای پیشبرد تحقیق از مطالعات کتابخانه‌ای و پژوهش‌های پیشین محققان استفاده شده و پرسشنامه‌ای با مقیاس پنج گزینه‌ای لیکرت طراحی شده و برای سنجش روایی و پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، طبقه بندی و تحلیل یافته‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS، صورت گرفت. مدل‌سازی نیز با بهره‌گیری از نرم‌افزار AMOS انجام گرفته است. براساس نتایج به دست آمده در آزمون همبستگی پیرسون هیچ نوع همبستگی بین عوامل کالبدی و تعاملات اجتماعی وجود ندارد که علت آن را می‌توان در این امر دانست که محلات قدیمی شهر کاشان، فضاهای جمعی و عمومی با ساختار کالبدی مناسب نادرده گرفته شده است. نتایج حاصل از کاربرد معادلات ساختاری نیز بیانگر آن است که متغیر امنیت اجتماعی و آسایش به ترتیب دارای بیشترین بار عاملی ۹۷ درصد و ۸۹ درصد و نشان‌دهنده این است که با افزایش امنیت آسایش ساکنان نیز بیشتر است. عبارت دیگر امنیت بر آسایش تأثیر گذار است.

واژه‌های کلیدی: تعاملات اجتماعی، عوامل کالبدی، محلات مسکونی، فضای جمعی، کاشان.

مقدمه

ساده ترین عنصر مشترک زندگی انسانی، کنش اجتماعی است، افراد به برقراری رابطه اجتماعی نیاز ذاتی دارند و به همین دلیل موقعیت‌هایی را فراهم می‌آورند تا رابطه اجتماعی را تجربه کنند. وقوع رابطه اجتماعی نیاز به یک مکان و فضای تعریف شده دارد فضایی که بتواند روابط اجتماعی را میان گروه‌های خاص و مکان خاص برقرار کند (طالبی، ۱۳۸۳: ۱۶۲). به گونه‌ای که یکی از مهم‌ترین ویژگی زندگی شهری امروز وجود روابط پیچیده اجتماعی است. بخشی از این روابط در محیط کار و فعالیت شکل می‌گیرد، ولی بخش زیادی از آن در قالب تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری مفهوم می‌یابد (ارجمندی و دیگران، ۱۳۹۴: ۱). پس تعامل اجتماعی به عنوان اصلی ترین ویژگی برای اطلاق یک فضا به فضای شهری دانسته شده است (پاکزاد، ۱۳۸۹: ۴۵۹-۴۴۱). شهر بخش ویژه‌ای از فرهنگ عمومی جامعه شهری و از بارزترین نمود تمایل و نیاز بشر به زندگی اجتماعی است. فضای عمومی در شهرها، نیاز ذاتی شهروندان به برقراری روابط اجتماعی را فراهم می‌آورند. عرصه‌های عمومی فضای شهر و همچنین حوزه‌های همسایگی تأثیر بسزایی بر حالات روحی و تعاملات اجتماعی افراد دارند و در صورتیکه تحت نظارت شهروندان باشند عامل بسیار مهمی در جهت ایجاد روابط پایدار اجتماعی هستند (ماهانی، ۱۳۹۴: ۱). از طرفی علاقه مردم به مناطق مسکونی که در آن همسایگان تعامل اجتماعی زیادی دارند، بیشتر است (لنگ، ۱۳۸۱: ۱۸۰) به گونه‌ای که برقراری روابط سالم اجتماعی به هنگام حضور در فضا احساس سرزندگی و شاد کامی می‌کند و احترام بیشتر برای مکان و عناصر آن قائل باشد (دانش پایه، ۱۳۹۵: ۱۲۰). پس تعامل اجتماعی از جمله مسائلی است که در حال حاضر به عنوان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌ها در طراحی محلات مسکونی به شمار می‌رود (محمودی و منصورپور، ۱۳۹۶: ۱۴). از آنجایی که محله‌های مسکونی امروز از درک روح انسان و تعلق اجتماعی به دور شده‌اند. توجه به عوامل مؤثر در دستیابی به پایداری در محله‌های سنتی و تعمیم آن به محله‌های امروز یکی از ضرورت‌های مهم در طراحی محله‌های مسکونی است (امین پور، ۱۳۹۲: ۳۶) زیرا محلات شهری به دلیل نقشی که در زندگی و مناسبات اولیه مردم ایفا می‌کنند از اهمیت خاصی در ایجاد

روابط اجتماعی برخوردارند. امروزه توسعه و برنامه‌ریزی بر مبنای محلات شهر در مرکز توجه طراحان و برنامه‌ریزان شهری قرار دارد (احقر و رادفر، ۱۳۹۴: ۱۵) به طوری که در بسیاری از نقاط کشور شاهد این هستیم که حتی همسایگان در یک مجتمع مسکونی مسکونی و یا همسایه‌های کنار هم نام یکدیگر را نمی‌دانند، چه برسد به اینکه روابط و تعاملاتی با هم ایجاد کنند. این فقدان ارتباط علاوه بر تأثیرات مخرب فردی مشکلات اجتماعی نظیر کاهش حس سرزندگی، افزایش جرم خیزی، کاهش اعتماد اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی را باعث می‌شود (تبریزی، ۱۳۹۳: ۲). بدین ترتیب از دهه هشتاد میلادی به دلیل مشکلات ناشی از فردگرایی شهروندان در کشورهای توسعه یافته و مدرن، موضوع تعاملات اجتماعی بیشتر از قبل مورد تأکید قرار گرفت (صدیقی سروستانی، ۱۳۹۰: ۲) و این امر تلاش‌های وسیعی را در سطح ملی و بین المللی فراهم آورد (مخبر، ۱۳۶۳: ۷۳). در ایران نیز نتایج مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که فرد گرایی و ارزش‌های فردگرایانه در سال‌های اخیر رو به افول بوده و ارزش‌های گرایانه در حال تسلط است. در این ارتباط برای رفع این معضل از اندیشه‌های شهرسازان غربی پیروی می‌شود (هال، ۱۳۹۲: ۱۳۳). این تلاش‌ها هنگامی بیشترین موفقیت و سودمندی را داشته‌اند که راه‌های یگانگی اجتماعی به عنوان بخش جدا نشدنی از زندگی روزمره ساکنان مد نظر قرار گرفت و البته طرح مسکن بایستی این شکاف را کاهش دهد (خامنه و کولی‌وند، ۱۳۹۱: ۵۰). امروزه محلات مسکونی در بافت قدیمی به عنوان محیط‌های بی‌روح که ساکنین آن‌ها تمایلی به ارتباط با یکدیگر ندارند. افزایش جمعیت، تنوعات اجتماعی، فرهنگی و عدم پیروی از الگوی محله‌های مسکونی سنتی گذشته در طراحی ضرورت انجام چنین پژوهشی‌هایی را تأیید می‌نماید (محمودی و منصورپور، ۱۳۹۶: ۵) همچنین تغییر کالبدی فضاهای باز مجموعه‌های مسکونی و از بین رفتن بافت‌های محلی برای ارتقای این تعاملات، و همینطور بریدن از ارزش‌های حاکم بر جوامع سنتی مبتنی بر تعاملات اجتماعی از جمله مهم‌ترین دلایل به وجود آمدن این مسئله است که در دراز مدت منجر به نارضایتی می‌شود (آمار محمدی و مقدسی، ۱۳۹۶: ۲). محلات مسکونی قدیمی شهر کاشان از یک سو به خاطر وجود مهاجران خارجی و تنوع قومی، فرهنگی و از سوی دیگر

عوامل کالبدی در اجتماع پذیری سکونتگاه‌های غیر رسمی (نمونه موردی: محله‌های حصار امام خمینی و دیزج همدان) پرداخته‌اند و نتایج نشان داده که محله حصار از وضعیت کالبدی مطلوب‌تری نسبت به محله دیزج برخوردار است که به نظر می‌رسد این عوامل یکی از دلایل اجتماع پذیرتر بودن این محله نسبت به محله دیزج است، شاخص‌های کالبدی شامل: وجود عناصر مکث و توقف، تابلوهای آگاهی‌دهنده هنری، معماری و تبلیغاتی در بین سایر عوامل کالبدی بیشترین نقش را در اجتماع پذیری فضا از نظر ادراکات ذهنی مردم دارند. (بندرآباد و دیگران، ۱۳۹۴) به بررسی تحلیل سطح و نوع اثرگذاری عوامل کالبدی بر کیفیت زندگی در بافت‌های قدیمی شهر بجنورد پرداخته‌اند که نتایج پژوهش نشان داده، ساختار شبکه دسترسی و همچنین سطح تراکم ساختمانی، بیشترین سهم را در تبیین واریانس داشته‌اند. بالا بودن سطح یکپارچگی معابر محله هدف و پایین بودن ضریب برخورداری محله از خدمات اصلی نسبت به جمعیت خود، بیانگر این مطلب است که این محله کاربری‌های موجود در آن قادر به جذب سفرهای صورت گرفته و ایجاد یک گره عملکردی نیستند. همچنین متغیرهای کیفیت انبیه و تراکم ساختمانی در کنار دو متغیر شبکه دسترسی و تراکم ساختمانی به طور مستقیم و بدون واسطه بر روی سطح کیفیت سکونت در محله هدف اثرگذارند. (رخشانی نسب و دیگران، ۱۳۹۵) به بررسی تحلیل احساس امنیت شهروندان با تأکید بر عوامل کالبدی محیط پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش بیانگر میزان متفاوت احساس شهروندان است. احساس امنیت شهروندان با درک فضایی آنان از امنیت موجود در مکان‌ها با ویژگی‌های کالبدی - محیطی آن‌ها ارتباط مستقیم و معناداری دارد. (سالاری فر و معصومی، ۱۳۹۵) به بررسی تأثیر عوامل کالبدی - محیطی طراحی فضاهای باز شهری بر ارتقای امنیت اجتماعی سکونتگاه‌های غیر رسمی شهر سبزوار پرداخته‌اند که یافته‌ها بیانگر آن بوده که در فضاهای باز شهری سکونتگاه‌های مورد نظر در شهر سبزوار، شش مؤلفه کالبدی (آلودگی نمادی، فعالیت‌های کاربری زمین، کیفیت کلی سکونت، آلودگی نور و دسترسی) با امنیت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری دارند و از میان عوامل فوق عامل "آلودگی نمادی" با ضریب (۰,۲۰۳) بیشترین تأثیر را دارد. (کشاورزفضل و منجزی، ۱۳۹۶) به ارزیابی نقش کیفیت فضاهای باز شهری در تعاملات اجتماعی با مقایسه موردی میدان‌های عتیق و نقش جهان در اصفهان پرداخته‌اند و نتایج نشان داده که میدان نقش جهان، دارای امتیاز بالا در معیارهای

مهاجرت افراد بومی این محلات سنتی به بافت جدید منجر به تغییر خانه‌ها و بناهای این بافت شده به گونه‌ای که اثر تعاملات اجتماعی در این بافت بسیار کم‌رنگ شده که در این پژوهش سعی دارد مؤلفه‌های کالبدی تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی محلات مسکونی را بررسی نماید. هدف این پژوهش بررسی جایگاه عوامل کالبدی و تأثیر آن بر تعامل اجتماعی ساکنین است.

در نیم قرن اخیر شهرها با سرعت زیادی گسترش یافته‌اند به طوری که درجه شهرنشینی و جمعیت شهری خود به عنوان واقعیتی غیر قابل انکار مطرح بوده است به گونه‌ای که یا طراحی مناسب فضاهای عمومی و ارتقای عوامل کالبدی می‌تواند زمینه‌ای برای ارتقای تعاملات اجتماعی باشد. اسناد و مدارک و همچنین یک سری پایگاه‌های علمی مطالعاتی را در خصوص تأثیر عوامل کالبدی بر تعاملات اجتماعی وجود دارد که در ادامه به برخی از این تحقیقات مرتبط، به عنوان پیشینه تحقیق اشاره می‌شود: (صمدی فرد و دیگران، ۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان بومی‌سازی و پایداری معماری مجتمع‌های مسکونی با بهره‌وری از فضاهای عمومی در جهت افزایش تعاملات اجتماعی پرداخته‌اند که نتایج حاکی از آن است معماری سنتی ایران سبب افزایش تعاملات اجتماعی شده پس امروزه نیز باید فضاهای عمومی به گونه‌ای باشد که تنوع سرزندگی و حضور صمیمانه ساکنین را فراهم آورد چرا که حضور ساکنین به صورت پی‌درپی باعث شناخت بیشتر و افزایش تعاملات اجتماعی می‌شود و البته فضای عمومی باید متناسب با هر اقلیم منطقه نیز باشد. زیرا با ایجاد سلسله مراتب فضایی جهت رسیدن به فضای عمومی مجتمع مسکونی، حس تعلق و نگهداری در بین ساکنین بیشتر شده و فضای عمومی را جزو قلمرو خود حساب می‌کنند که باعث شکل‌گیری مسئولیت مشترک و تعامل بین ساکنین می‌شود. (محمودی و منصورپور، ۱۳۹۲) به بررسی جایگاه عوامل کالبدی در تعاملات اجتماعی محلات مسکونی (مطالعه موردی: محله خراطان در فول) پرداخته‌اند که یافته‌ها حاکی از آن است که حس اعتماد و فعالیت‌های مشترک اجتماعی به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌ها در ایجاد تعاملات اجتماعی یک محله مطرح هستند و همچنین نتایج بر نقش مهم و اساسی عوامل کالبدی در ایجاد محله تعامل محور تأکید می‌نماید و ساختار اجتماعی محله را متشکل از چهار بعد آسایشی، هویتی، نظام‌های اجتماعی و کالبدی معرفی نموده که این چهار بعد متأثر از همدیگر نیز می‌باشند. (علیتاجر و دیگران، ۱۳۹۴) به بررسی مقاله‌ای با عنوان نقش

شبکه اجتماعی و همچنین محیطی پاکیزه و دلپذیر را به عنوان مهم ترین نیازها در نظر می گیرند. بنابراین، برنامه ریزان و طراحان باید این معیارها را برای افزایش رفاه اجتماعی سالمندان و سالمندان فعال در فضای باز عمومی در نوسازی شهری مورد توجه قرار دهند. علاوه بر این، تأکید می کند که مناطق نوسازی شهری بخشی از تجارب زندگی گذشته و ایجاد شبکه های اجتماعی هستند، که موردی در تحولات و مناطق جدید نیست. به این ترتیب نیازهای واقعی کاربران باید به جای آنتروپی نتایج نشان می دهد که درک توسط برنامه ریزان و طراحان استخراج شوند. (Meirelles and et al, 2017).

عامل اجتماعی و شهر: اثر فضا بر کاهش با کوتاه تر شدن فاصله بین مکان های فعال میزان آنتروپی اجتماعی نیز کاهش می یابد و در نهایت پیشنهاد می کنند که دولت ها و نوسانات آنتروپی بخشی از بازتولید اجتماعی است و یک ارتباط عمیقی بین سیستم های اطلاعاتی، اجتماعی و فضایی وجود دارد. (Bishop and Nancy, 2017) در پژوهشی با عنوان تعاملات اجتماعی و کیفیت فضای عمومی مرجع در سیستم های زمین و علوم محیطی و فن آوری های پایدار است که نتایج نشان می دهد که برنامه ریزان و طراحان نیاز دارند تا نیروهای اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، و کنونی را درک کنند که عرصه عمومی را به منظور ایجاد و ارائه فضاهای عمومی شکل می دهند. جمعیت های شهری به طور روز افزون خواستار فضاهای عمومی با کیفیت بالا در حمایت از یک زندگی عمومی پر جنب و جوش هستند. شهرها برای تأمین آن ها به چالش کشیده شده اند. (Khalili and Siyamak, 2018) در پژوهشی با عنوان نقش شاخص های اجتماعی بر روی پارامتر سرزندگی، افزایش کیفیت زندگی مشترک زنان در یک فضای عمومی شهری (موردی: بازار سنتی اصفهان ایران) و نتایج نشان می دهد که با افزایش سرزندگی یک فضای عمومی از طریق اقدامات مرتبط، حضور زنان رشد خواهد کرد و از طریق این رشد، کیفیت زندگی مشترک آن ها افزایش می یابد. (Aram and Gordon, 2018) در پژوهشی با عنوان نقش فضای سبز و بازارهای دوره ای در تعاملات اجتماعی محله نتایج نشان می دهد که در محله هایی که بازارهای دوره ای در آنجا نگهداری می شوند و مکان هایی با فضای سبز میزان بازدید و رفتار اجتماعی به طور خاص، آشنایی با یکدیگر، احساس تعلق و سطح همکاری بیشتر از محله هایی بودند که فاقد فضای سبز هستند علاوه بر این

دسترس و آسایش و تصویر ذهنی است و میدان عتیق دارای امتیاز بالا در معیارهای اجتماع پذیری و کاربری ها است و در نتیجه میدان نقش جهان با دارا بودن ابعاد خاطره انگیزی، شرایط کالبدی فیزیکی مناسب و ابعاد تاریخی دارای تعاملات اجتماعی بیشتری نسبت به میدان عتیق است، که می توان با حفظ نقاط قوت میدان عتیق و تقویت ابعاد دسترسی و تأمین آسایش و تجهیز مبلمان شهری در ارتقای کیفیت آن کوشید. از نمونه های خارجی می توان به این موارد اشاره کرد (Jalaladdini and Derya, 2011) در پژوهشی با عنوان تجزیه تحلیل اجتماعی و فضایی در خیابان های شهرهای قبرس روش جمع آوری اطلاعات به صورت توصیفی و از طریق پرسشنامه صورت گرفته است. نتایج نشان می دهد، در خیابان های شهر قبرس عوامل تعیین کننده حیاتی متفاوت است. یکی به خاطر حضور دانشجویان و دیگری به خاطر بازدیدکنندگان و گردشگران پر جنب جوش است. بدین ترتیب دلایل اغلب فضاهای حیاتی و اجتماعی مشابه می باشد. (Rahely et al, 2013) در پژوهشی با عنوان نقش اماکن و فضاهای عمومی در تعاملات اجتماعی شهر نتایج نشان می دهد که یک مکان عمومی بهتر است که فرصت عالی برای فعالیت های اختیاری و اجتماعی فراهم کند. علاوه بر این زندگی در مکان عمومی بسیار به کیفیت فضا به عنوان حوزه عمومی بستگی دارد از طرفی عدم امنیت به عنوان یکی از مسائل جدی برای فضاها و اماکن عمومی است. (Koleini et al, 2015) در پژوهشی با عنوان طراحی برای بهبود روابط اجتماعی با رویکرد تعامل، نتایج نشان می دهد از پنج طریق همچون (۱) فقدان دیوار، ۲ فاصله کوتاه، (۳) سرعت کم، (۴) جهت گیری به دیگران، (۵) همپوشانی، بهبود تعاملات اجتماعی جامعه فراهم می شود.

(Anderson et al, 2016) در پژوهشی با عنوان فضای اجتماعی قوی، فعالیت و طراحی شهری: یافته ها از یک مداخله فضایی کم در جامعه منجر به مداخله در فضای عمومی می شوند. یافت ها امکان استفاده از روش های تحقیق و تأثیر کیفیت بهبود یافته فضای باز بر روی سرزندگی و فعالیت خوب را نشان می دهند و اینکه جامعه محلی نقش کلیدی در برنامه ریزی و ارائه یک مداخله مؤثر و مقرون به صرفه ایجاد کرد. (Esther and et al, 2016) در پژوهشی با عنوان نیازهای اجتماعی سالمندان و سالمندان فعال در فضاهای باز عمومی در نوسازی شهری نتایج نشان می دهد که افراد مسن فعالیت های فیزیکی، امکانات زندگی اجتماعی و خدمات و

شاخص‌های کیفیت زندگی نیز بر تعاملات اجتماعی اثر می‌گذارد که شامل زیبایی مبلمان شهری، کفپوش مناسب، کیفیت مبلمان شهری می‌شود. (Bosson and Viks, 2018) پژوهشی با عنوان بازخوانایی خیابان‌های پر جنب و جوش: تعاملات اجتماعی در فضای عمومی نتایج نشان می‌دهد که طراحان شهری و سیاست‌گذاران باید به این واقعیت حساس باشند که افراد تمایل دارند، تنظیماتی را انتخاب کنند که برایشان معنی‌دار است. (Zamanifard and et al, 2018) در پژوهشی با عنوان حکومت در چارچوب فضای عمومی نتایج نشان می‌دهد اداره پارک‌های جنوبی بانک مرکزی دارای ساختار سلسله مراتب و سیاسی است. با این حال یک فضای عمومی جهت تصمیم‌گیری و مشارکت مدنی است. که فرایند تصمیم‌گیری در آن محدود است. طبق مطالعات انجام شده نتایج حاصل از پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که افراد متفاوت از دیدگاه‌های متفاوت بحث اثر گذاری عوامل کالبدی بر تعاملات اجتماعی را مورد مطالعه قرار داده‌اند که در هر یک از این موارد شاخص‌های هویت و تعلق، مشارکت، اعتماد، آسایش، جذابیت و تنوع، دسترسی، امنیت مورد بررسی قرار گرفته است چنانچه واضح است این موضوع در شهر کاشان مورد بررسی قرار نگرفته است در این راستا با بهره‌مندی از نتایج پژوهش‌های پیشین و نیز با رویکرد سیستمی در یک نگرش جامع موضوع، مدل سازی عوامل کالبدی و اثر آن بر میزان تعاملات اجتماعی بافت قدیم شهر کاشان با استفاده از روش مدل سازی معادلات ساختاری از این لحاظ می‌تواند جنبه نوآورانه برای پژوهش مورد نظر محسوب شود. معنای تعامل در لغت ((با یکدیگر داد و ستد کردن)) (لغت نامه دهخدا ۱۳۷۷) است و در دایره المعارف علوم اجتماعی ((عمل متقابل دو یا چند موجود زنده با یکدیگر)) (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۳۴۶) در تعامل اجتماعی حداقل دو نفر یا بیشتر مشارکت دارند و شکل‌گیری آن وابسته به انگیزش اجتماعی و پاسخ آن است. انگیزش‌ها به عنوان هدایتگر رفتار انسان، از یک طرف به باورها، نگرش‌ها، ترجیحات و دیگر جنبه‌های شخصیتی ویژه افراد، وابسته هستند و از طرف دیگر تحت تأثیر محیط کالبدی‌اند که فرد در آن حضور می‌یابد (جان لنگ، ۱۳۸۸: ۸۷). به عبارت دیگر هرگاه عملی از فردی سرزند که با پاسخ از سوی فرد دیگر همراه باشد اصطلاحاً به این عمل متقابل اجتماعی یا کنش متقابل

اجتماعی می‌گویند. در این صورت میان دو شخص یک رابطه اجتماعی برقرار می‌شود. همچنین لازم به ذکر است که در زمینه ایجاد و شکل‌گیری تعامل اجتماعی حضور وجود اشخاص دیگر ضروری و مهم می‌باشد به طوری که شخص در رابطه با دیگران باید حضور آن‌ها را مد نظر قرار دهد (صمدی فردو همکاران، ۱۳۹۲: ۳). از نظر گیدنز، امنیت را می‌توان موقعیتی خواند که در آن با یک رشته خطرهای خاص مقابله شده و یا به کمترین اندازه رسانده شده باشند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۴). به عبارت دیگر امنیت به عنوان امری ذهنی تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، روانی و کالبدی است. افزایش امنیت در مناطق شهری موجب سلامت و پویایی فضای شهری می‌شود. اسکار نیومن در راستای افزایش امنیت فضا، بر نظارت فعالانه و تعریف عرصه‌ها تأکید و پیشنهاد تغییر ساختار محیط شهری را به گونه‌ای می‌دهد که جامعه توسط افرادی که در عرصه‌هایی خاص سهیم‌اند، کنترل شود (shakibaei, 2011: 6). وضوح در درک از محله و سهولت در شناخت و برقراری پیوند بین عناصر و اجزا آن با سایر رویدادها و مکان‌ها را می‌توان در قلمرو موضوع هویت محله دانست. البته هویت محله با شکل فضایی و کیفیت آن در ارتباط مستقیم است، در حالی که وابستگی شدید به فرهنگ نیز دارد (Lynch, 1997: 16). واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری تجمع برای منظوری خاص است، ولی در مجموع می‌توان جوهره اصلی آن را درگیری، فاعلیت و تأثیر پذیری دانست. (علوی تبار ۱۳۷۹: ۱۵). در واقع مشارکت مردم به معنای شرکت داوطلبانه و ارادی آن‌ها در فرایند توسعه است و مشارکت مردم در روند توسعه از چنان اعتباری برخوردار است که توسعه را معادل مشارکت دانسته‌اند (ابراهیم زاده، ۱۳۷۷: ۲۱). اعتماد فرایندی چند مرحله‌ای است. از آنجا که اعتماد، بنیان کنش اجتماعی است به مرور زمان و به دشواری شکل می‌گیرد؛ حال آنکه سلب اعتماد دفعی و لحظه‌ای است. اهمیت پیامدهای بی‌اعتمادی به ترتیب از سطح خرد به سطح کلان افزوده می‌شود، به نحوی که اگر در سطح روابط بین شخصی افراد بی‌اعتمادی رخ دهد، وفاداری بین آنان تقلیل یافته و به تعارض بین دو یا چند نفر محدود خواهد شد. این بی‌اعتمادی در سطح میانی اهمیت بیشتری می‌یابد، به طوری که احتمالاً موجب تعارض بین گروهی شده که جنبه‌ی محلی و منطقه‌ای داشته ولی در کوتاه مدت

تعلق می‌داند و دلبستگی مردم را به فضا را نشانه‌ای برای ایجاد تعاملات اجتماعی در قوی‌ترین حالت خود می‌دانست (قمری و مردمی، ۱۳۹۰: ۳۲). لغور مفهوم فضایی شدن اجتماعی را ارائه می‌دهد و آن را فضای حاوی خاطره جمعی، نمود دوره تاریخی معین و محل رویارویی جریان روابط عام و خاص اجتماعی تعریف می‌کند (لغور^۳، ۱۳۹۵: ۲۰۰). لنارد بیان می‌کند آنچه فضاهای عمومی را به لحاظ اجتماعی فعال می‌سازد در درجه اول عوامل کالبدی است که بتوانند زمینه‌ساز ورود و سپس توقف افراد در درون فضا باشد، اما آنچه بیش از ابعاد کالبدی در حضور و تعامل اجتماعی افراد مؤثر است، پیش بینی و خلق رویکردهای اجتماعی است که در عین ایجاد فرصت‌های مشارکت در فعالیت اجتماعی، می‌تواند زمینه‌ساز ارتقا حس تعلق به مکان نیز باشد. لغور مفهوم فضایی شدن اجتماعی را ارائه می‌دهد و آن را فضای حاوی خاطره جمعی، نماد تاریخی معین و محل رویارویی جریان روابط عام و خاص اجتماعی تعریف می‌کند (لنارد^۴، ۱۳۷۷: ۳۰-۴۰). گل در تعریف فضاهای اجتماع-پذیر شهری، بر دعوت‌کنندگی فضا بیش از سایر شاخص‌های آن تأکید می‌کند و جذابیت یک شهر را با توجه به انبوه مردمی که در فضاهای همگانی آن گرد هم می‌آیند و وقت خودشان را در آنجا می‌گذرانند، مفهوم می‌بخشد؛ به زعم وی، فضای شهری دعوت‌کننده، فضایی است که قادر باشد، تماس چهره به چهره را ایجاد کند که قابلیت تجربه اندوزی شهروندان را بطور مستقیم از طریق حواس ایجاد نماید (گل^۵، ۱۳۷۸: ۴۱).

داده‌ها و روش کار

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و در بخش ادبیات تحقیق، برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی استفاده شده، به طوری که اطلاعات مورد نیاز در بخش ادبیات پژوهش، از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع‌آوری شده است. جامعه این پژوهش، ساکنان محلات بافت قدیم (پشت مشهد بالا، پشت مشهد پایین، محتشم، سلطان امیر احمد، درب اصفهان، بازار، طاهر و منصور) در شهر کاشان است که جمعیتی معادل ۵۱۵۷۶ برای تعیین حجم نمونه از نرم افزار Sample Power با سطح اطمینان

عمومیت نخواهد یافت (وهاب زاده و محمدیان، ۱۳۹۱: ۱۳۹). مکان‌های معنی‌دار، در یک بستر اجتماعی و بر اثر تعاملات اجتماعی میان افراد در یک محیط فیزیکی شکل می‌گیرند که با بسترهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی حاکم بر آن جامعه در پیوند هستند. این امر باعث تشکیل یک حس مکان شخصی می‌شود (Agnew, 1987: 28). خوانایی را می‌توان از مقولات مهم کیفیت‌های ادراکی در فضاها و خیابان‌های شهری دانست در واقع مردم زمانی می‌توانند از منافع گزینه‌هایی که کیفیات نفوذ پذیری و گوناگونی را عرضه می‌دارند، بهره ببرند که بتوانند سازمان فضایی مکان و آنچه را که در آنجا می‌گذرد، درک کنند. خوانایی کیفیتی است که قابلیت درک یک مکان و باز شناختن اجزا و عناصر شهر و حتی فضای شهری از یکدیگر در مجموعه و کلیتی منسجم و به هم پیوسته، به صورتی که فرد در آن گم و سردرگم نشود را فراهم می‌آورد (بنتلی^۱ و دیگران، ۱۳۸۲: ۱۱۳). چنانچه شهر به عنوان یک متن در نظر گرفته شود، یکی از ابزارهایی که جهت بازخوانی این متن وجود دارد، منظر آن است که در این میان با توجه به نقش کلیدی خیابان‌ها در منظر شهری به عنوان اساسی‌ترین جزء تشکیل‌دهنده منظر می‌توان به این نتیجه دست یافت که خوانایی خیابان، ایرادی است که به وسیله آن می‌توان شهر را به مثابه یک متن خاطره انگیز و مطلوب بازخوانی نمود (دهقان و منتظری، ۱۳۹۳: ۲). در زمینه فضای شهری و تعاملات اجتماعی دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. از آنجایی که تأثیر محیط بر انسان یک موضوع جدیدی نیست و از دیرباز وجود داشته است. فضای عمومی به عنوان بخش‌هایی از محیط مصنوع که می‌تواند به نیازهای انسان پاسخ دهند و سبب تعامل و سرزندگی شود، نقش مهمی ایفا می‌کنند که در ادامه عقاید صاحب نظران درباره فضای عمومی و جمعی قابل توجه است. جین جکوبز مفاهیم جذابیت و سرزندگی فضاهای شهری را بیان می‌کند که تحقق آن را در گروهی ویژگی‌های زیر می‌داند که شامل ویژگی‌های سریع الانتقال نبودن، وجود نقاط مکث و دعوت‌کننده برای شهروندان، وجود نقطه اوج و تمرکز در شهر و نیز وجود حدود و ثغور مشخص است (جکوبز، ۱۳۸۸: ۱۶۱). از نظر جان لنگ در فضاهای عمومی شهری، الگوهای تعامل اجتماعی، اهمیت ویژه‌ای دارند و یکی از عوامل مؤثر بر جذب مردم به فضاهای جمعی را حس

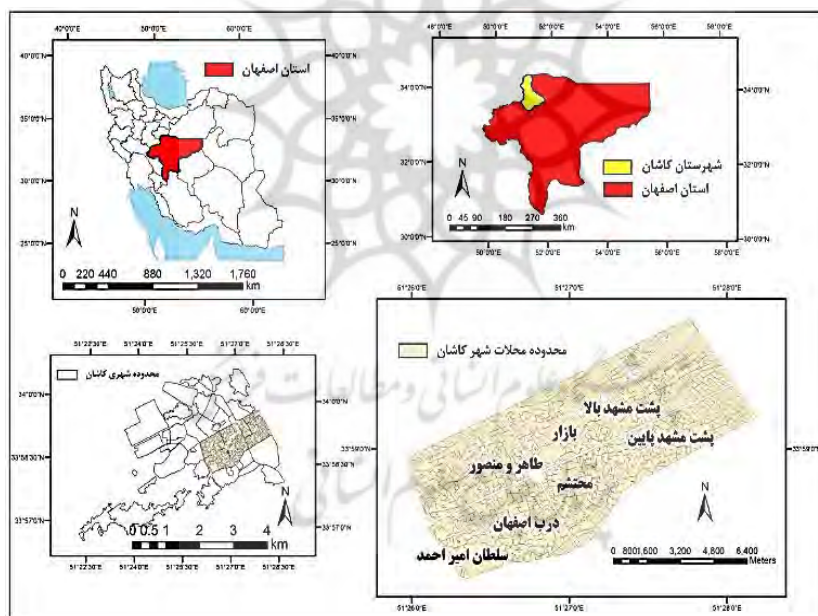
3. Lefebvre
4. Lennard
5. Gehl

1. Bentley
2. Jacobs

سرشماری سال ۱۳۹۵ نیز جمعیت شهری کاشان بالغ ۳۰۴۴۸۷ نفر است. این شهر کانون زیست و فعالیت در مرکز ایران از یک سو به کوهستان (غرب و جنوب غرب) و از طرفی روی به دشت و کویر دارد. ارتفاع متوسط شهر از سطح دریا ۹۶۶ متر است. محدوده بافت قدیم تاریخی شهر کاشان به شش محله قدیمی شامل محلات پشت مشهد بالا، بازار، طاهر و منصور، سلطان امیر احمد، درب اصفهان، محتشم و پشت مشهد پایین قابل تقسیم بندی است. محدوده محلات قدیمی که بخش اعظم محدوده بافت فرسوده شهر کاشان را نیز شامل می‌شود، مساحت ۴۸۲/۵ هکتار دارد که از شمال به خیابان‌های طالقانی و کاشانی، از جنوب به خیابان‌های پثربی و غیاث‌الدین جمشید، از غرب به خیابان ملامحسن محدود شده است. این محلات در دوره قاجار و تا سال ۱۳۰۰ خورشیدی بخش اصلی توسعه شهر را بخود اختصاص داده است (طرح توسعه و عمران شهر کاشان، ۱۳۸۹: ۱۴-۲).

۹۵ درصد و خطای احتمالی ۵ درصد ۲۰۰ نفر محاسبه شده که به شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای به‌طور تصادفی در هر یک از محلات توزیع شده است و به منظور پردازش اطلاعات جهت تأثیر عوامل کالبدی بر میزان تعاملات اجتماعی در محدوده مورد مطالعه از روش‌های مدل‌سازی معادلات ساختاری و روش‌های تحلیل آماری از جمله نرم افزارهای SPSS و Amos است. مقدار آلفای به دست آمده برای گویه‌های اختصاصی این پژوهش برابر با ۰/۸۶۶ است.

شهر کاشان در طول شرقی ۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه و عرض شمالی ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. این شهر از طرف شمال و شرق به شهرستان آران و بیدگل در کویر مرکزی ایران، از جنوب به شهر نطنز و قمصر و ارتفاعات مشرف به آن و از غرب به شهر نیاسر و مشهد اردهال و ارتفاعات مشرف به آن‌ها محدود است. مساحت شهر در محدوده مورد مطالعه حدود ۸۵۰۰ هکتار است که ۱۹/۲ درصد از سطح شهرستان کاشان را شامل می‌شود که بر اساس

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده محلات قدیمی شهر کاشان (ترسیم: نگارندگان)

ساختاری پرداخته شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد ۴۱ درصد پاسخگویان زن و ۵۹ درصد پاسخگویان مرد و از لحاظ تأهل ۷۹ درصد پاسخگویان متأهل و ۲۱ درصد پاسخگویان مجرد و از حیث وضعیت سواد اکثر پاسخگویان زیر دیپلم با ۴۴/۵ درصد و کمترین آن‌ها لیسانس و بالاتر هستند. از لحاظ اشتغال ۳۹/۵

شرح و تفسیر نتایج

در این بخش تحلیل یافته‌ها و همچنین پاسخ به پرسش پژوهش در زمینه میزان تأثیرگذاری عوامل کالبدی در تعاملات اجتماعی در بافت قدیم شهر کاشان با استفاده از آزمون آماری تی‌تک نمونه‌ای، آزمون همبستگی پیرسون و مدل‌سازی معادلات

نشان دهنده این است که این متغیر کمترین اثر را بر تعاملات اجتماعی دارد.

از نظر پاسخ گویان در بین متغیرهای مرتبط با عوامل کالبدی و تعاملات اجتماعی، گویه آشنایی با محله با میانگین ۴/۳۸ و به طیف خیلی زیاد با تعداد (۱۲۴ نفر) بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. وجود امام زاده‌های محلات منجر به هویت بیشتر محلات می‌شود با میانگین ۴/۲۰ و با طیف خیلی زیاد (۸۶ نفر) در رتبه دوم قرار دارد و گویه علاقه‌مند به شرکت در مراسم مذهبی با میانگین ۴/۰۲ و با طیف خیلی زیاد (۹۹ نفر) در رتبه سوم قرار دارد و نتایج توصیفی حاکی از آن است که وجود امام زاده‌ها، و مراسم مذهبی بیشترین اثر را در تعاملات اجتماعی افراد محل دارد و علاقه‌مند به شرکت در محله با همکاری شهرداری با میانگین ۲/۰۴ و با طیف خیلی کم (۸۳ نفر) کمترین میزان را دارد و اهمیت چندانی در میزان تعاملات اجتماعی افراد ندارد.

درصدشغل آزاد که بیشترین درصد را دارد و ۳/۰ درصد دانش‌آموز کمترین درصد را به خود اختصاص داده است. از لحاظ وضعیت طبقه اجتماعی و اقتصادی بیشتر ساکنان در سطح متوسط با ۹۱/۵ درصد بیشترین آمار را به خود اختصاص داده و سطح ثروت مند و خیلی ثروتمند با ۱/۰ درصد کمترین درصد را دارد. از لحاظ نوع مسکن ۳۴/۵ درصد بیشترین درصد مربوط به خانه‌های بادوام است و کمترین درصد مربوط به خانه‌های خیلی کم دوام با ۴/۰ درصد است. از نظر پاسخگویان در بین متغیرهای مرتبط با تأثیر عوامل کالبدی بر تعاملات اجتماعی، هویت و تعلق اجتماعی با میانگین ۳/۶۴ بیشترین میزان را به خود اختصاص داده است. اعتماد اجتماعی با میانگین ۳/۳۹ در رتبه بعدی قرار دارد. میانگین سایر گویه‌ها به ترتیب امنیت اجتماعی ۳/۰۳، جذابیت و تنوع کاربری‌ها و تسهیلات ۲/۹۶، مشارکت اجتماعی ۲/۸۸، دسترسی و خوانایی ۲/۸۴ و در آخر آسایش با میانگین ۲/۴۸ کمترین میزان را به خود اختصاص داده است که

جدول ۱. توزیع فراوانی گویه‌ها و میانگین

گویه‌ها	کم	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
امنیت کوچه‌های سرپوشیده	۳۷	۱۲	۵۷	۹۰	۴	۳/۰۶
امنیت تردد در شب	۲۷	۱۴	۴۷	۱۰۱	۱۱	۳/۲۸
میزان سرعت رخ داده	۳۰	۴۱	۵۶	۶۸	۵	۲/۸۸
رفتار بزهکارانه	۴۳	۵۳	۵۳	۴۹	۲	۲/۵۷
امنیت کوچه‌های بن بست	۲۷	۱۸	۷۴	۷۲	۹	۳/۰۹
میزان روشنایی جهت امنیت	۲۹	۱۰	۵۴	۸۰	۲۷	۳/۳۳
میزان رضایت از محله	۱۸	۱۰	۴۲	۸۶	۴۴	۳/۶۴
پایبندی به آداب و رسوم محله	۱۴	۳	۵۵	۶۳	۶۵	۳/۸۱
آشنایی نسبت به محله	۸	۵	۱۳	۵۰	۱۲۴	۴/۳۸
وجود هیأت مذهبی منجر به هویت می‌شود	۱۶	۱۸	۵۰	۵۵	۶۱	۳/۶۴
وجود بازار سنتی منجر به هویت می‌شود	۴۴	۵۸	۲۸	۳۲	۳۸	۲/۸۱
وجود امام زاده منجر به هویت می‌شود	۱۵	۷	۲۳	۶۹	۸۶	۴/۰۲
وجود افراد سرشناس منجر به هویت می‌شود	۲۲	۱۶	۲۹	۸۱	۵۲	۳/۶۲
وجود خانه‌های تاریخی منجر به هویت می‌شود	۳۲	۴۱	۳۴	۵۰	۴۳	۳/۱۶
مراکز مذهبی منجر به مشارکت می‌شود	۱۹	۲۷	۴۵	۶۱	۴۸	۳/۴۶
علاقه مند به شرکت در مراسم مذهبی	۶	۵	۳۰	۶۰	۹۹	۴/۲۰
علاقه‌مند به شرکت در شورای شهر	۶۲	۴۰	۶۵	۲۳	۱۰	۲/۴۰

۳/۱۰	۲۵	۶۱	۶۲	۱۴	۳۸	هیأت مذهبی منجر به مشارکت شود
۲/۲۲	۲	۱۵	۶۶	۵۸	۵۹	وجود فضای عمومی جهت انجام مراسم خاص منجر به مشارکت شود
۲/۰۴	۱	۱۰	۴۵	۸۳	۶۱	علاقه مند به شرکت در امور مربوط به محله با شهرداری
۲/۵۰	۱۰	۳۲	۵۷	۵۰	۵۱	علاقه مند به شرکت در جلسات حل مشکل
۲/۱۰	۱	۱۱	۵۶	۷۱	۶۱	علاقه مند به مشارکت در سخنرانی های شهر
۳/۱۱	۱۹	۷۰	۴۷	۴۲	۲۲	شرکت در نماز جمعه و جماعت
۲/۱۶	۶	۹	۲۹	۱۲۳	۳۳	اعتماد به کارکنان دولت
۳/۵۲	۳۱	۹۱	۴۷	۱۴	۱۷	اعتماد به دوست
۳/۸۰	۵۰	۹۰	۴۱	۸	۱۱	اعتماد به همسایگان
۳/۴۸	۳۶	۶۳	۷۷	۸	۱۶	عمل به قول و قرار خود
۳/۹۶	۷۰	۷۴	۴۱	۸	۷	سالم برگرداندن امانت
۳/۴۰	۳۷	۶۷	۴۹	۳۲	۱۵	اعتماد به کارگروهی
۲/۴۲	۶	۲۵	۲۸	۱۳۰	۱۱	میزان فضای سبز
۲/۳۷	۵	۲۴	۳۱	۱۲۰	۲۰	پراکندگی فضای سبز
۲/۹۹	۱۱	۵۹	۷۸	۲۱	۳۱	وجود پیاده رو
۲/۱۰	۴	۱۶	۴۵	۶۵	۷۰	جدایی سواره از پیاده رو
۲/۷۸	۱۱	۵۳	۵۴	۴۶	۳۶	میزان آلودگی صوتی
۲/۲۰	۳	۱۶	۵۵	۷۰	۵۷	وجود صندلی و مبلمان شهری در محله
۳/۴۶	۱۵	۹۳	۷۰	۱۳	۹	دسترسی به امکانات مختلف
۳/۲۷	۱۵	۹۱	۵۳	۱۵	۲۶	دسترسی به صورت پیاده به امکانات مختلف
۲/۷۶	۹	۶۲	۴۸	۳۵	۴۶	دسترسی به امکانات مختلف با استفاده از حمل و نقل عمومی
۲/۲۵	۲	۲۶	۵۴	۵۶	۶۲	ادغام کاربری ها مسکونی و تجاری
۲/۳۴	۵	۳۰	۶۰	۳۹	۶۶	فاصله زمانی دستیابی به امکانات
۲/۵۳	۱۱	۳۰	۷۱	۳۰	۵۸	تنوع کاربریها
۳/۵۹	۳۸	۸۱	۵۶	۱۱	۱۴	سازگاری کاربریها
۲/۹۰	۲۵	۴۳	۶۷	۱۷	۴۸	فاصله زمانی بین کاربریها
۳/۷۱	۶۷	۶۳	۳۷	۱۱	۲۲	دسترسی به خیابان اصلی
۳/۹۸	۶۳	۹۴	۳۰	۳	۱۰	جهت یابی مناسب تابلو های شهری
۳/۰۷	۱۲	۶۶	۷۸	۱۲	۳۲	وجود تابلوهای راهنمایی شهری
۲/۹۸	۲۲	۶۱	۴۳	۴۰	۳۴	وجود خانه های تاریخی به عنوان نشانه
۳/۰۳	۲۴	۶۰	۴۳	۴۴	۲۹	وجود خانه های تاریخی برخوردارایی محله افزوده است
۳/۶۰	۶۴	۵۸	۳۵	۲۰	۲۳	دسترسی به پارکینگ
۲/۷۳	۲۹	۲۹	۴۶	۵۱	۴۵	دسترسی به فضای عمومی
۲/۰۹	۱	۲	۴۶	۸۶	۶۵	وجود فضاهای عمومی برای (کودکان و بزرگسالان)

کاربری‌ها و تسهیلات ۱/۰۵۷- و در آخر برای متغیر عوامل کالبدی ۱۲/۰۸۵- به دست آمده است. بنابراین با توجه به میانگین نظری ($\mu = 3$) و با قبول خطای کمتر از ۰/۰۵ ($\alpha = 0.05$) و درجه اطمینان بیش از ۰/۹۵ و همچنین با توجه به منفی‌دار بودن حد پایین و بالا می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت آماری معناداری به دست آمده، اما میانگین به دست آمده پایین‌تر از میانگین جامعه است و تمامی متغیرها شاخص کالبدی با توجه به کرانه بالا و پایین آن‌ها از حد متوسط پایین‌تر هستند، پس این متغیر وضعیت نامطلوبی ندارد.

پس از شناخت توصیفی متغیرهای پژوهش با استفاده از آمار استنباطی پاسخ دهی به سوال‌های پژوهش صورت گرفته است. برای سنجش مطلوبیت و همچنین مقایسه میانگین‌ها از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده می‌شود. در پرسش اول چنین بیان شده است. جایگاه عوامل کالبدی از دید ساکنان پایین‌تر از سطح متوسط بیان شده است که برای تحلیل دقیق‌تر از آزمون آماری تی تک نمونه‌ای استفاده شده است، با توجه به جدول (۳) که نتایج آزمون تی با توجه به سطح معنی‌داری ($\text{sig} \leq 0.05$) مقدار آماره تی برای هر یک از متغیرهای عوامل کالبدی آسایش ۱۵/۸۱۸-، دسترسی و خوانایی ۴/۶۱۴-، جذابیت و تنوع

جدول ۲. بررسی وضعیت متغیر عوامل کالبدی بر اساس آزمون تی تک نمونه

شاخص	میانگین	آماره T	درجه آزادی	جهت	سطح معناداری	اختلاف میانگین	
						حد پایین	حد بالا
کالبدی	۲/۷۴۲	-۱۲/۰۸۵	۱۹۹		۱۰۰۰	-۲۵۷۲۷	-۲۱۵۳
جذابیت و تنوع کاربری‌ها و تسهیلات	۲/۹۶	-۱/۰۵۷	۱۹۹		۲۹۲	-۰/۴۰	۱۰۳
آسایش	۲/۴۸	-۱۵/۸۱۸	۱۹۹		۱۰۰۰	-۵۲۳	-۴۶
دسترسی و خوانایی	۲/۸۴	-۴/۶۱۴	۱۹۹		۱۰۰۰	-۱۶۲	-۰/۹

جدول ۳. میزان همبستگی بین متغیرهای عوامل کالبدی و تعاملات اجتماعی

متغیر کالبدی	متغیر عوامل اجتماعی	ضریب همبستگی
۰/۵۶	۱	ضریب همبستگی
۱/۴۳۳	۱	سطح معناداری
۰/۵۶	۱	ضریب همبستگی
۱/۴۳۳	۱	سطح معناداری

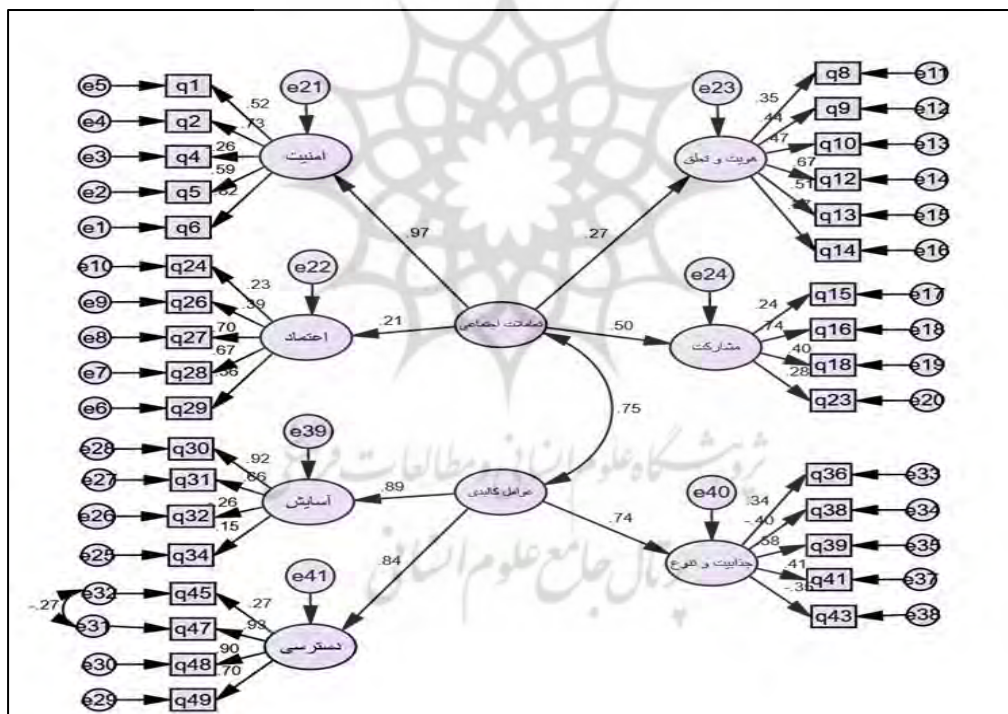
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

برای پاسخگویی به پرسش سوم که شناخت مهم‌ترین متغیر اثرگذار عوامل کالبدی بر میزان تعاملات اجتماعی در بافت فرسوده کاشان از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. یافته‌های به دست آمده نشان می‌دهد مدل ساختاری

در اکثر پژوهش‌ها محقق معمولاً با دو یا چند متغیر سر و کار داشته و درصد بررسی روابط بین آن‌ها است. در تحلیل اینگونه روابط ارتباط بین متغیرها مورد توجه است. یکی از روش‌های مناسب برای ارتباط بین متغیرها ضریب همبستگی پیرسون است که مورد استفاده قرار گرفته است که برای آزمون پرسش دوم پژوهش با عنوان ((بین عوامل کالبدی و تعاملات اجتماعی رابطه مستقیمی وجود دارد)) مطابق جدول (۴) میزان همبستگی بین دو متغیر را نشان می‌دهد که با توجه به سطح اطمینان ۰/۰۹۹ سنجیده شده و سطح معنی‌داری ۰/۴۳ و همچنین ضریب همبستگی ۰/۵۶ می‌توان نتیجه گرفت که هیچ رابطه معنی‌داری بین این دو متغیر وجود ندارد و همبستگی وجود ندارد. از آنجایی که مکان‌ها جزئی از وجود افراد را دربرمی‌گیرند و می‌تواند بر میزان تعاملات اجتماعی افراد تأثیر بگذارد. این در حالی در محلات قدیمی شهر کاشان، فضاهای جمعی و عمومی با ساختار کالبدی مناسب نادیده گرفته شده است.

امام زاده‌ها منجر به هویت می‌شود که با بارعاملی ۰/۶۷/بیشترین وزن عاملی را به خود اختصاص داده است. در بین متغیرهای مشارکت اجتماعی عامل علاقه‌مندی به مشارکت در مراسم مذهبی با بارعاملی ۰/۷۴/بیشترین وزن عاملی را به خود اختصاص داده است. در بین متغیرهای اعتماد عامل میزان عمل به قول و قرارهای خود با بارعاملی ۰/۷۰/بیشترین وزن عاملی را به خود اختصاص داده است. در بین متغیرهای آسایش عامل دسترسی به فضای سبز با بارعاملی ۰/۹۲/بیشترین وزن را به خود اختصاص داده است. در بین متغیرهای دسترسی عامل جهت یابی مناسب تابلوهای شهری با بارعاملی ۰/۹۳/بیشترین وزن عاملی را به خود اختصاص داده است. در بین متغیرهای جذابیت عامل تنوع کاربری‌ها و تسهیلات عامل ادغام کاربرهای مسکونی و تجاری با بارعاملی ۰/۵۸/بیشترین وزن عاملی را به خود اختصاص داده است.

پژوهش از ۴۹ متغیر آشکار و ۷ متغیر پنهان تشکیل شده است. یافته‌های مدل‌سازی ساختاری حاکی از آن است که عامل امنیت اجتماعی بیشترین بار عاملی ۰/۹۷/ را به خود اختصاص داده است یعنی هرچه میزان امنیت بیشتر باشد، به تبع آن تعاملات اجتماعی نیز افزایش پیدا می‌کند. پس از آن عامل آسایش با بار عاملی ۰/۸۹/ در رتبه دوم و عامل دسترسی و خوانایی با بار عاملی ۰/۸۴/ در رتبه بعدی قرار دارد و بعد از آن عامل جذابیت و تنوع کاربری‌ها و تسهیلات با بار عاملی ۰/۷۴/، عامل مشارکت اجتماعی با بار عاملی ۰/۵۰/، هویت و تعلق به عنوان متغیری است که کمترین اثر را بر تعاملات اجتماعی دارد. همچنین در این پژوهش مشخص شد. در بین متغیرهای امنیت اجتماعی عامل میزان تأثیر روشنی در امنیت با بار عاملی ۰/۸۲/ بیشترین وزن عاملی را به خود اختصاص داده است. در بین متغیرهای هویت و تعلق اجتماعی عامل وجود

شکل ۲. مدل‌سازی معادلات ساختاری میزان تأثیرگذاری عوامل کالبدی بر تعاملات اجتماعی

کلیه پارامترهای لامدا دارای دارای تفاوت معنی‌داری با مقدار صفر هستند و مقدار P در کلیه پارامترها کمتر از ۰/۰۵ است که نشان‌دهنده مطلوبیت مدل است.

در جدول (۵) متغیرهای مورد استفاده در مدل‌سازی ساختاری و مقادیر غیر استاندارد، نسبت بحرانی و سطح تحت پوشش مقدار ضریب P زیر ۰/۰۵ است، نتایج جدول حاکی از آن است که

جدول ۵. رگرسیون وزنی مدل پیش فرض

نتیجه	P	نسبت بحرانی	خطای معیار	تخمین غیراستاندارد	اختصار	متغیر	شاخص ها
تأیید	***	۷/۰۲۱	۱/۰۶۹	۱/۴۸۳	امنیت کوچه های سرپوشیده	Q1	امنیت
تأیید	***	۱۰/۱۳۳	۱/۰۷۰	۱/۷۰۶	امنیت تردد در شب	Q2	
رد	***	-۳/۳۳۶	۱/۰۶۵	-۱/۲۱۸	رفتار بزهکارانه	Q4	
تأیید	***	۸/۰۷۷	۱/۰۶۵	۱/۵۲۳	امنیت کوچه های بن بست	Q5	
		-	-	۱/۰۰۰	میزان روشنایی جهت امنیت	Q6	
تأیید	***	۲/۶۵۲	۱/۱۱۴	۱/۳۰۳	اعتماد به عملکرد کارکنان دولت	Q24	
تأیید	***	۴/۱۴۰	۱/۱۴۹	۱/۶۱۷	اعتماد به همسایگان	Q26	
تأیید	***	۵/۷۲۹	۱/۲۰۲	۱/۱۵۸	عمل به قول و قرار خود	Q27	
تأیید	***	۵/۷۱۱	۱/۱۸۱	۱/۰۳۶	عمل به سالم برگرداندن امانت	Q28	
		-	-	۱/۰۰۰	اعتماد به کارگروهی	Q29	
		-	-	۱/۰۰۰	پایبندی به آداب و رسوم محله	Q8	هویت و تعلق
تأیید	***	۳/۳۰۲	۱/۳۴۳	۱/۱۳۳	آشنایی نسبت به محله	Q9	
تأیید	***	۳/۳۸۵	۱/۴۳۸	۱/۴۸۳	وجود هیأت مذهبی منجر به هویت می شود	Q10	
تأیید	***	۳/۶۸۱	۱/۵۵۴	۲/۰۳۹	وجود امامزاده منجر به هویت می شود	Q12	
تأیید	***	۳/۴۷۶	۱/۴۷۲	۱/۶۴۰	وجود افراد سرشناس منجر به هویت می شود	Q13	
تأیید	***	۳/۰۶۸	۱/۴۳۷	۱/۳۴۱	وجود خانه های تاریخی منجر به هویت می شود	Q14	
تأیید	***	۲/۴۰۴	۱/۰۲۷	۲/۴۶۸	مراکز مذهبی منجر به مشارکت می شود	Q15	مشارکت
تأیید	***	۲/۴۰۴	۱/۰۲۷	۲/۴۶۸	علاقه مند به شرکت در مراسم مذهبی	Q16	
تأیید	***	۲/۳۸۳	۱/۷۰۲	۱/۶۷۲	هیأت مذهبی منجر به مشارکت شود	Q18	
تأیید	***	۲/۱۱۵	۱/۵۱۷	۱/۰۹۳	شرکت در نماز جمعه و جماعت	Q23	
تأیید	***	۱/۹۵۴	۲/۸۵۰	۵/۵۷۰	دسترسی به فضای سبز	Q30	آسایش
تأیید	***	۱/۹۴۰	۱/۹۲۱	۳/۷۲۸	پراکندگی فضای سبز	Q31	
تأیید	***	-۱/۷۲۳	۱/۹۷۸	-۱/۶۸۵	میزان وجود پیاده رو	Q32	
		-	-	۱/۰۰۰	میزان آلودگی صوتی	Q34	
تأیید	***	۳/۵۹۸	۱/۰۶۲	۱/۲۲۲	دسترسی به خیابان اصلی	Q45	دسترسی و خوانایی
تأیید	***	۱۳/۲۸۰	۱/۰۹۲	۱/۲۱۷	جهت یابی مناسب تابلوهای شهری	Q47	
تأیید	***	۱۲/۹۱۱	۱/۰۸۸	۱/۱۳۱	جهت یابی تابلوهای راهنمایی و رانندگی	Q48	
		-	-	۱/۰۰۰	وجود خانه های تاریخی به عنوان نشانه	Q49	
		-	-	۱/۰۰۰	دسترسی به امکانات مختلف	Q36	جذابیت و تنوع کاربری ها و تسهیلات
تأیید	***	-۳/۱۰۳	۱/۵۲۶	-۱/۶۳۲	جهت دسترسی به امکانات مختلف از سیستم حمل و نقل عمومی استفاده شود	Q38	
تأیید	***	۳/۵۲۳	۱/۵۹۰	۲/۰۷۷	میزان ادغام کاربری مسکونی و تجاری	Q39	
تأیید	***	۳/۱۵۱	۱/۵۲۴	۱/۶۵۲	تنوع کاربری ها	Q41	
تأیید	***	-۲/۹۳۲	۱/۵۲۷	-۱/۵۴۵	تا چه اندازه بین کاربریها فاصله زمانی وجود دارد	Q43	

می‌دهد که داده‌های پژوهش به خوبی توانسته‌اند مطلوبیت و قابل قبول بودن مدل مفهومی پژوهش را نشان دهند؛ زیرا مقدار به دست آمده در حد برازش مطلوب است.

پس از تحلیل معنی‌داری پارامترها، ارزیابی مدل نهایی پژوهش توسط شاخص‌های برازش کلی مدل پرداخته شده است. بر اساس جدول ۶ شاخص‌های اصلی برازش مدل نشان

جدول ۶. جدول شاخص نیکویی برازش

مدل	NPAR	CMIN	CMIN/DF	RMSEA	PGFI	DF	P
اصلی	۷۴	۹۵۲/۸۳۷	۱/۹۵۷	۱/۰۶۹	۱/۶۷۵	۴۸۷	۱/۰۰۰
وضعیت برازش	مناسب	مناسب	مناسب	قابل قبول	مناسب	مناسب	مناسب

بحث و نتیجه‌گیری

مناسب تابلوهای شهری، ادغام کاربری‌های تجاری و مسکونی در محلات شهر کاشان بیشترین عامل‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی است. به طور کلی نتایج تحقیق گویای سطح متفاوتی از تأثیر عوامل کالبدی بر میزان تعاملات اجتماعی است که از این نظر با پژوهش آیتی و همکاران (۱۳۹۴)، کشاورز فضل و منجزی (۱۳۹۶) و بندرآباد و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی ندارد البته باید توجه داشت که علت تفاوت از نظر تأثیر عوامل کالبدی بر میزان تعاملات اجتماعی در تحقیق آیتی و همکاران (۱۳۹۴) وجود عوامل عینی منجر به تأثیرگذاری بیشتر دسترسی شده است و در تحقیق کشاورز فضل و منجزی (۱۳۹۶) وجود ابعاد خاطره انگیزی، بعد تاریخی و کالبد فیزیکی مناسب است در تحقیق بندرآباد و همکاران (۱۳۹۴) بالا بودن سطح یکپارچگی محلات است و با توجه به نتایج پژوهش نشان می‌دهد که علت تفاوت نتایج در این پژوهش وجود کاربری مختلط، نورپردازی، طراحی کالبدی محیط و نفوذپذیری محیط باعث افزایش امنیت افراد ساکن در محلات قدیمی کاشان شده است. همچنین عواملی از جمله بهسازی محلات قدیمی بسیاری از فضاهای مخروب که منجر به عدم امنیت بوده، بهسازی شده که به دنبال آن با زیرساختها و تجهیزات بسیاری از عوامل سلب امنیت از بین رفتند که می‌توان به این موارد از جمله ایجاد نور کافی و بهسازی بسیاری از ساختمان‌ها و خرید بسیاری از خانه‌های مخروبه و تغییر کاربری مسکونی به اقامتی و تفریحی است و از طرفی با ورود گردشگران به بسیاری از اقامتگاه‌های و هتل‌های سنتی در بافت قدیمی کاشان بر امنیت این محلات افزوده است از دیگر عواملی که منجر به امنیت این محلات شده نصب

تعاملات اجتماعی یکی از ویژگی‌های اصلی فضای شهری است و سبب سرزندگی و شادکامی و احترام به مکان و فضا می‌شود که این امر امروزه یکی از دغدغه‌های مسائل شهری است که باید در طرح ریزی مسکن شهری نیز به آن توجه شود. هدف از پژوهش حاضر، سنجش و تحلیل میزان تأثیر عوامل کالبدی بر تعاملات اجتماعی بافت قدیمی شهر کاشان است. در راستای پرسش اول تحقیق با استفاده از آزمون تی تک نمونه‌ای در شناخت شاخص‌های عوامل کالبدی (آسایش، دسترسی و خوانایی، جذابیت و تنوع کاربری‌ها) نتایج حاکی از وضعیت ناپایداری است. در راستای پرسش دوم تحقیق با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، اقدام به سنجش رابطه بین تعاملات اجتماعی و عوامل کالبدی پرداخته شده که همبستگی پیرسون با ضریب $0/056$ و $0/433$ $\text{Sig} =$ بین تعاملات اجتماعی و عوامل کالبدی هیچ همبستگی وجود ندارد بر این اساس با افزایش عوامل کالبدی تعاملات اجتماعی افزایش نمی‌یابد. با توجه به نتایج نشان می‌دهد که امنیت اجتماعی بیشترین اثر را بر میزان تأثیر عوامل کالبدی بر تعاملات اجتماعی دارد با وزن $0/94$ است. پس از آن شاخص آسایش با وزن عاملی $0/89$ در رتبه دوم قرار دارد و شاخص دسترسی، جذابیت و تنوع کاربری‌ها و تسهیلات، مشارکت اجتماعی، هویت و تعلق اجتماعی، اعتماد اجتماعی با بارهای عاملی $0/84$ ، $0/74$ ، $0/50$ ، $0/27$ ، $0/21$ در رتبه‌های بعدی قرار دارند و پس از تحلیل جزئی‌تر شاخص‌های مذکور میزان تأثیر روشنایی در امنیت، وجود امامزاده‌هایی که منجر به هویت می‌شود، علاقه‌مندی به شرکت در مراسم مذهبی، میزان عمل به قول و قرارهای خود، دسترسی به فضای سبز، جهت یابی

ارتقاء تعاملات اجتماعی در میان ساکنان محله مسکونی، نمونه موردی: محله برج قربان همدان. نشریه مطالعات محیطی هفت حصار، ۴(۱۴)، ۲۴-۱۵.

ارجمندی، نگین، کریمی‌آذری، امیررضا و محمدی، عماد(۱۳۹۴). بررسی عوامل کالبدی مؤثر تعاملات اجتماعی در میدان‌های شهری، نمونه موردی: میدان صیقلان شهر رشت. سومین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری.

بنتلی، ای‌ین، ال‌کک، آلن، مورین، پال، گلین، سومک و اسمیت، گراهام(۱۳۸۲). محیط‌های پاسخ‌ده، ترجمه مصطفی بهزادفر. تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.

پاکزاد، جهان‌شاه(۱۳۸۹). سیر اندیشه‌ها در شهرسازی، جلد سوم. تهران: انتشارات آرمانشهر.

بندرآباد، علیرضا، صابری، آیدا و عطائی، سینا(۱۳۹۴). تحلیل سطح و نوع اثرگذاری عوامل کالبدی بر کیفیت زندگی در بافت‌های قدیمی شهر بجنورد. فصلنامه آرمانشهر، ۱۰(۱۹)، ۱۷۵-۱۶۵.

تبریزی، امید، مختاباد امری، سیدمصطفی و فیضی، محسن(۱۳۹۳). اثرات طراحی فضای شهری و معماری جمع‌گرا بر تعاملات و ارتباطات اجتماعی. نشریه مدیریت شهری، ۳(۳۷)، ۲۷۱-۲۵۷.

جیکوبز، جین(۱۳۸۸). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا، مترجم افلاطونی، آرزو و پارسی، حمیدرضا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

دانش‌پایه، نسا، حبیب، فرح و طغیانی، شیرین(۱۳۹۵). تدوین شاخص‌های کالبدی مؤثر در خلق حس مکان در توسعه جدید شهری. مجله مدیریت شهری، ۱۶(۴۷)، ۱۳۰-۱۱۹. دهخدا، علی‌اکبر(۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا، زیر نظر محمدمعین و سیدجعفر شهیدی. تهران: موسسه انتشارات تهران.

درخشانی‌نسب، حمیدرضا، اسفندیاری‌مهنی، حمیده و کهرازه، شعیب(۱۳۹۵). تحلیل احساس امنیت شهروندان با تأکید بر عوامل کالبدی - محیطی. فصلنامه جغرافیای انتظامی، ۴(۱۴)، ۱۸-۱.

ساروخانی، باقر(۱۳۷۰). دایرة المعارف علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کیهان.

شهبازی‌نژاد، علی، ابوی، رضا و قلعه‌نویی، محمود(۱۳۹۵). آسایش اقلیمی در میدان نقش جهان. فصلنامه مطالعات

دوربین‌های مدار بسته توسط مالکین شخصی که این امر خود از عوامل است که در کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی همچون سرقت و بزهکاری اجتماعی اثرگذار بوده است. از شاخص‌های عوامل کالبدی آسایش با بیشترین وزن اثرگذاری بیشتری بر این دو متغیر دارد. از آنجایی وجود امنیت در مکانی منجر به آسایش روحی، ذهنی افراد می‌شود پس می‌توان گفت که امنیت بر آسایش تأثیرگذار است. برتری پیاده‌روها بر سواره‌روها در بافت قدیمی که هم منجر به کاهش آلودگی صوتی می‌شود منجر به آسایش می‌شود وجود دسترسی به امکانات مختلف نیز از عوامل و نشانه‌هایی است که منجر به آسایش ساکنین بافت فرسوده می‌شود. جهت بهبود تعاملات اجتماعی محلات بافت قدیمی کاشان پیشنهاداتی مطرح می‌شود که ایجاد فضای سبز در بین محلات جهت تلطیف هوا، استقبال از نظرات و ایده‌های مردم جهت مشارکت، جلوگیری از ورود اتومبیل به درون بافت قدیمی، ایجاد فضاهای باز مخصوص کودکان، نورپردازی مناسب در این محلات، بهبود مبلمان شهری در این محلات، برگزاری جلسات مهم شهری جهت مشارکت ساکنین بافت و جهت مطرح کردن و حل مشکلات محلات بین ساکنین و مسئولین، برگزاری برنامه‌های شاد و مفرح برای کودکان و بانوان، ایجاد فضای ورزشی و فرهنگی برای ساکنین بافت، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید جهت حضور بیشتر افراد و افزایش تعاملات اجتماعی، ایجاد ایستگاه اتوبوس و تاکسی در بافت قدیمی جهت آسایش بیشتر ساکنان.

منابع

آمارمحمدی، سمیه و مقدسی، محمدحسین(۱۳۹۶). طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد تعاملات اجتماعی اولین همایش بین‌المللی کاربرد علوم مهندسی در توسعه و پیشرفت ایران ۱۴۰۴ - ۱۳۹۶

آیتی، حمید، خداکرمی، فاتره، مالایی، کامبیز و آفاق‌پور، آتوسا(۱۳۹۵). تأثیر عوامل کالبدی شهری بر توسعه گردشگری مذهبی: شهر شیراز. فصلنامه مطالعات شهرایرانی/اسلامی، ۶(۲۳)، ۵۹-۴۳.

ابراهیم‌زاده، عیسی(۱۳۷۷). مدیریت مشارکتی شوراهای اسلامی و نظام مدیریت روستایی در ایران. فصلنامه علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، ۱(۲)، ۱-۱۸.

احقر، سیده مهسا و رادفر، بهاره(۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر

- مدنی، رامین، پوردیهیمی، شهرام و موسوی‌نیا، فاطمه (۱۳۹۶). عوامل موثر بر ادراک تراکم در محیط مسکونی. *فصلنامه معماری ایرانی*، ۶(۱۱)، ۶۱-۴۳.
- محمدیان، محسن و وهاب‌زاده منشی، شادان (۱۳۹۱). اندازه‌گیری اعتماد عمومی در سازمان‌های بخش عمومی. *نشریه پژوهشگر مدیریت*، ۹(۱)، ۱۴۸-۱۳۹.
- محمودی، سیدامیرسعید و منصورپور، مجید (۱۳۹۶). بررسی جایگاه عوامل کالبدی در تعاملات اجتماعی. *فصلنامه هویت شهر*، ۱۱(۳۱)، ۵-۱۴.
- معصومی، مسیح‌اله و سالاری‌فر، مهیا (۱۳۹۶). بررسی تأثیر عوامل کالبدی-محیطی طراحی فضاهای باز شهری بر ارتقای امنیت اجتماعی سکونتگاه‌های غیر رسمی شهر سبزوار. *نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۸(۳۰)، ۱۶۲-۱۴۵.
- مخبر، عباس (۱۳۶۳). ابعاد اجتماعی مسکن: هدف‌ها و معیارها و شاخص‌های اجتماعی و مشارکت مردمی، سازمان بودجه و برنامه.
- مجیدی‌خامنه، بتول و کولیوند، حجت‌اله (۱۳۹۱). تحلیل ساختار فضایی محله شهری بر مبنای توسعه پایدار اجتماع محور: آباد تهران. *مجله آمایش محیط*، ۵(۱۹)، ۷۳-۴۹.
- منتظری، مرجان و دهقان، فاطمه (۱۳۹۳). *خوانایی خیابان رهنمودی بر منظر شهری مطلوب*، سازمان زیبا سازی.
- ماهانی‌سوگل، منصور (۱۳۹۴). تأثیر تعاملات اجتماعی بر معماری و فضای عمومی شهری، کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری. *شهرسازی و مدیریت شهری*، ۱، ۱-۱۳.
- مردمی، کریم و قمری، حسام (۱۳۹۰). الزامات معماری تأثیرگذار در اجتماع‌پذیری فضای ایستگاه‌های مترو. *نشریه مدیریت شهری*، ۹(۲۱)، ۳۱-۴۰.
- نجفی، مریم (۱۳۹۶). تبیین تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری شهرهای سنتی ایران با استفاده از کالبد آن‌ها. *ماهنامه پیام مهندس*، ۱(۷۰)، ۶۰-۶۳.
- لوفور، هانری (۱۳۹۵). *درآمدی بر تولید و فضا*، ترجمه آیدین ترکمه. تهران: انتشارات تیس، چاپ دوم.
- گل، یان (۱۳۸۷). *زندگی در فضای میان ساختمان‌ها*، مترجم شیمیا شصتی. تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- هال، ادوارد (۱۳۹۲). *بعد پنهنان*، ترجمه منوچهر طبیبیان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- شهرآیرانی اسلامی، ۷(۲۵)، ۱۶-۵.
- صدیقی‌سروستانی، رحمت‌الله و نیمروزی، نوروز (۱۳۹۰). *سنخ شناسی روابط اجتماعی در شبکه‌های همسایگی در شهر مشهد*. پژوهش جامعه شناسی مسائل اجتماعی ایران، ۲(۴)، ۳۸-۹.
- صدیقی، صابر، دربان‌آستانه، علیرضا و رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۶). بررسی عوامل کالبدی سیاسی - حقوقی تغییرات کاربری اراضی در شهرستان محمودآباد. *فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی*، ۷(۲)، ۵۸-۳۹.
- صمدی‌فرد، زهرا، موحد، خسرو و جهانبخش، حیدر (۱۳۹۲). *بومی‌سازی و پایداری معماری مجتمع‌های مسکونی با بهره‌وری از فضاهای عمومی در جهت افزایش تعاملات اجتماعی*، کنفرانس معماری و شهرسازی و توسعه پایدار، ۷-۱.
- طالبی، ژاله (۱۳۸۳). روابط اجتماعی در فضای شهری. *نشریه نامه علوم اجتماعی*، ۱۱(۴)، ۱۸۰-۱۶۱.
- عبدالله‌زاده، مهسا، ارژمند، محمود و امین‌پور، احمد (۱۳۹۲). ابعاد پایداری اجتماعی در کالبد محله‌های سنتی ایران، نمونه موردی: محله سنگ سیاه شیراز. *فصلنامه آرام‌شهر*، ۱۰(۱۹)، ۵۴-۳۵.
- علی‌تاجر، سعید، سجادزاده، حسن، سعادت‌وقار، پوریا و شهبازی، مهرداد (۱۳۹۵). نقش عوامل کالبدی در اجتماع‌پذیری سکونتگاه‌های غیر رسمی، نمونه موردی: محله‌های حصار امام خمینی و دیزج همدان. *پژوهش برنامه‌ریزی شهری*، ۷(۲۴)، ۸۲-۲۱.
- کشاوری‌فضل، سمیه و منجزی، ساناز (۱۳۹۶). نقش کیفیت فضاهای باز شهری در تعاملات اجتماعی با مقایسه موردی میدان عتیق و نقش جهان اصفهان. *فصلنامه معماری سبز*، ۳(۷)، ۱۹-۱.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). *پیامدهای مدرنیته*، محسن ثلاثی. نشر مرکز.
- جان، لنگ (۱۳۸۸). *آفرینش نظریه‌های معماری*، علیرضا عینی‌فر، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.
- جان، لنگ (۱۳۸۱). *آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)*، مترجم علیرضا عینی‌فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- نارد، هنری و کروهست، سوزان (۱۳۷۷). *طراحی فضای شهری و زندگی اجتماعی*. ترجمه رسول مجتبی‌پور، محله معماری و شهرسازی، ۷، ۴۵-۴۴.

- Aram, F., Ebrahim, S and Gordon, H (2018). The role of green spaces in increasing social interactions in neighborhoods with periodic markets. *Journal Habitat International*, 84, 24 – 32.
- Agnew, J. A (1987). *Place and politics: The geographical Mediation of State and society*, Boston: Allen& Unwin.
- Anderson, J, Kai Ruggri, K. S, and Felicia, H (2016). Lively social space, well- Being Activity, and Urban Design: Findings From a low – Cost Community – Led Public Space Intervention. *Environment and Behavior*, 49, 685 – 716.
- Bosson, J. and Viks, M (2018), Revisiting Lively Streets: Social Interactions in Public Space. *Journal of Planning Education and Research*, 27, 87 – 156.
- Bishop, K and Nancy, M (2017). Social interactions and the Quality of urban public space. *Encyclopedia of Sustainable Technologies*, 63-70.
- Esther, Y, conjos,S, Edwin, C (2016). Social needs of the elderly and active aging in public open spaces in urban renewal. *journal cities*, 52, 114 – 122.
- Koleini, N, Mamaghani, A, Asadollahi, P and Mortezaei, S- R (2015). Designing for Improving Social relationship with Iteration. *journal Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 201, 377 - 384.
- Jalaladdini, S. and Derya, O. (2011). Urban public spaces and Vitality: A Socio- Spatial Analysis in the Streets of Cypriot Towns, Conference on Environment-Behaviour. *Salamis*, 35, 664 -675.
- Khalili, A and Siyamak, N. F (2018), Role of social indicators on vitality parameter to enhance the quality womens communal life within an urban public space (case: Isfahan traditional bazaar, Iran). *Journal Frontiers of Architectural Rsearch*, 7. 440 -454.
- Meirelles, J, Vinicius M. N, and Fabiano L. R (2017). *Social interaction and the city: the effect of space on the roduction of entropy*.
- Rahely, E, Najafpour, H and Lamit, H (2013). Public Places and Spaces and Social Urban Interaction(A case Study of Johor Bahru, Malaysia). *Journal of current Engineering and Technology*, 3(2), 281- 291.
- Shakibaei, F, & Roshan, M. (2010). *Evaluation of the Sustainability of Residential Neighborhoods in the Old*.
- Zamanifard, H, Alizadeh, T and Caryl B (2018). Towards a frame work of public space ggovernance. *journal cities*,78, 1-11.